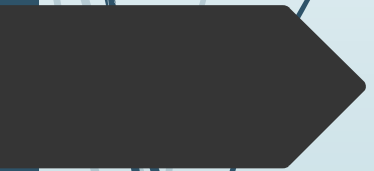

***ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ
НАСИЛЬСТВА***

Насильство і булінг в Україні

Стосунки між дітьми, між дітьми і дорослими в закладі освіти мають величезний вплив на становлення особистості учнів і їхню подальшу соціалізацію.

Нормативно-правові документи з протидії та попередження насильства в Україні

- ▶ Відповідно до **статті 52** Конституції України, будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.
- ▶ Відповідно до **статті 10** Закону України «Про охорону дитинства» кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.
- ▶ Згідно зі **статтею 53** Закону України «Про освіту» здобувачі освіти мають право на:
 - безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці;
 - повагу людської гідності;
 - захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти;
 - отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування).

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

- ▶ захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам;
- ▶ повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, яких залучають до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування).

► Згідно зі **статтею 25** Закону України «Про освіту» засновник закладу освіти або уповноважена ним особа:

- здійснює контроль за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;
- розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг;
- сприяє створенню безпечного освітнього середовища в закладі освіти та вживає заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг (цькування), стали його свідками або постраждали від булінгу.

► Відповідно до **статті 26** Закону України «Про освіту», керівник закладу освіти забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування).

► Відповідно до **статті 55** Закону України «Про освіту», батьки здобувачів освіти зобов'язані виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти. Порухення цих норм щодо дитини тягне за собою відповідальність, передбачену за законодавством України.

ВИДИ І ФОРМИ НАСИЛЬСТВА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

ЩО ТАКЕ НАСИЛЬСТВО

Насильство це.....

Будь-які навмисні дії, фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одної людини по відношенню до іншої, які порушують її конституційні права й свободи і наносять їй моральну шкоду, шкоду її фізичному чи психічному здоров'ю.

 MyShared

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене або у формі погрози, спрямоване на себе чи іншу особу чи групу осіб, яке спричиняє або з великою ймовірністю може спричинити тілесні ушкодження, психологічну травму, смерть, відхилення у розвитку або депривацію. Насильство відрізняється від інших дій тим, що його чинять навмисно. Тілесні пошкодження або психологічна травма, отримані внаслідок випадкового падіння, дорожньо-транспортної пригоди, не є насильством.

ВИДИ І ФОРМИ НАСИЛЬСТВА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

- **Насильство в закладі освіти** – це сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються на його території або в його приміщеннях під час занять, перерв, на шляху до нього і назад, а також на заходах, які проводить заклад в іншому місці. Суб'єктами і об'єктами насильства у закладі освіти можуть бути педагоги, інші працівники, учні та їхні батьки. Представник будь-якої з названих груп може бути ініціатором насильницьких дій, постраждалою стороною або свідком. Існують різні критерії для визначення видів насильства, які відбуваються в закладі освіти. Як правило, в міжнародних дослідженнях застосовують класифікацію насильства, засновану на видах агресивних дій щодо потерпілої особи: фізичне, психологічне, сексуальне і економічне насильство. Насильством також є дискримінація за будь-якою ознакою, яка полягає в упередженому ставленні до особи та відповідних діях. За проявом виокремлюють одноразові насильницькі дії і систематичне, регулярно повторюване насильство – **булінг**.

Види насильства

**Фізичне
насильство**

**Психологічне
(емоційне)
насильство**

**Сексуальне
насильство чи
спокушання**

**Економічне
насильство**

ЧИННИКИ НАСИЛЬСТВА

- особистісні,
- сімейні,
- чинники середовища,
- ситуаційні,
- соціальні

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ НАСИЛЬСТВА

Як правило, діти й підлітки, які вчиняють насильницькі дії та ведуть себе агресивно, відрізняються деякими індивідуальними психологічними особливостями: гіперактивністю, імпульсивністю, низьким рівнем контролю за своєю поведінкою і емоціями, розпорошеною увагою, невисокою успішністю в школі, високою схильністю до гніву та агресії. Учні, які систематично знущаються над однолітками, а іноді й учителями, зазвичай роблять це цілком свідомо, щоб самоствердитися, відчутти та продемонструвати свою владу. Їхня агресія викликана не стільки невмінням стримувати гнів, скільки бажанням налякати, завдати болю та страждань іншим за відсутності загрози покарання.

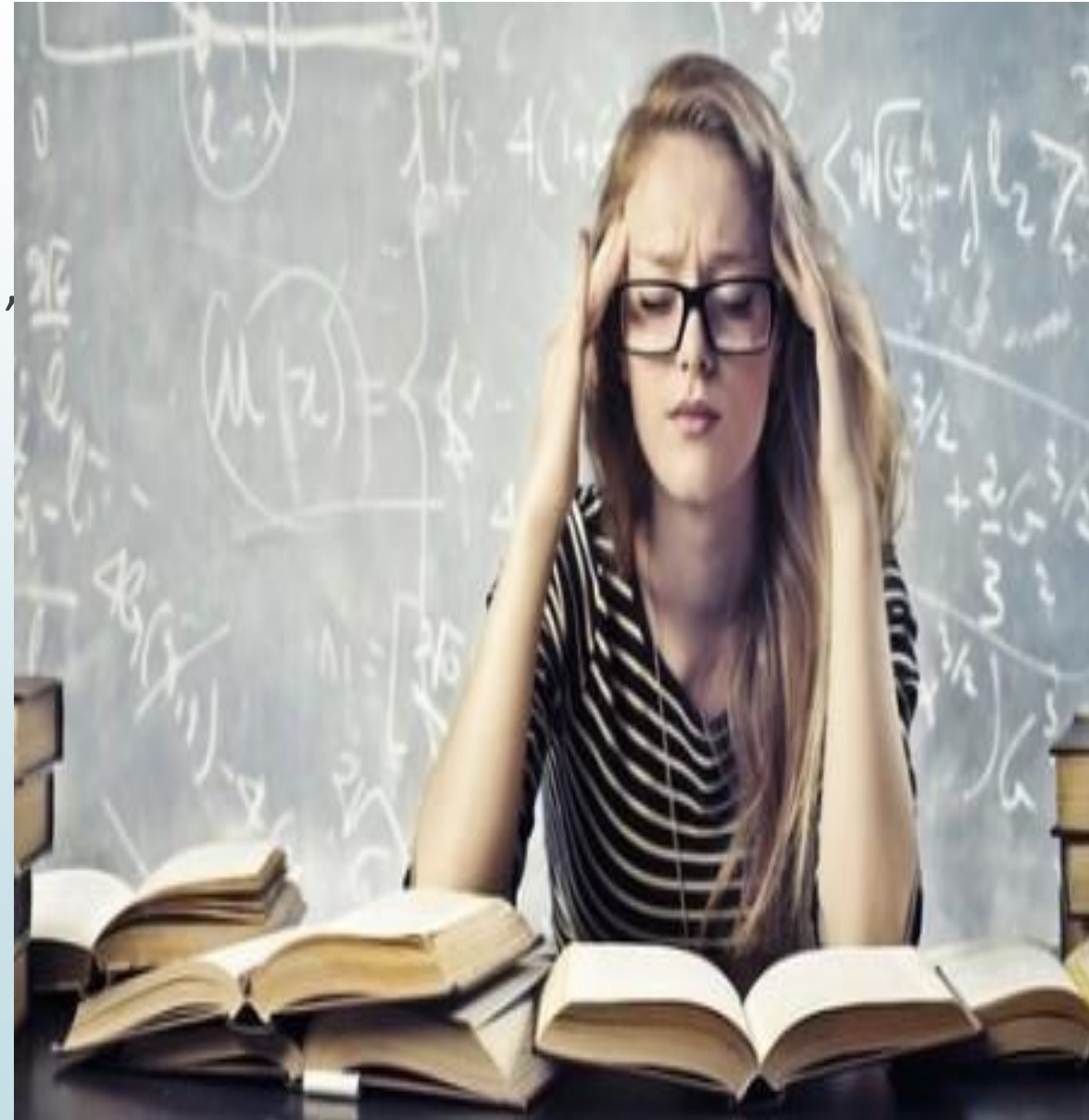
СІМЕЙНІ ЧИННИКИ НАСИЛЬСТВА

Імовірність прояву насильства у закладі освіти підвищується через соціально-психологічне неблагополуччя у сім'ї, відсутність контролю за життям дитини з боку батьків, досвід насильницьких стосунків усередині сім'ї, відсутність теплих довірчих взаємин з батьками, емоційну холодність й низький ступінь згуртованості членів сім'ї, відсутність взаємної підтримки. Насильство у взаєминах між батьками і з боку батьків може стати для дитини моделлю міжособистісних стосунків у школі, в основі якої лежатиме агресія і насильство.

ЧИННИКИ СЕРЕДОВИЩА НАСИЛЬСТВА

Несприятливий соціально-психологічний клімат у закладі освіти, стрес, викликаний навчанням і стосунками з однолітками і вчителями, відсутність належного контролю з боку вчителів, їхнє небажання протидіяти окремим проявам насильства і невміння надавати адекватну і своєчасну допомогу його учасникам, а також байдужість до подій з боку інших учнів та їхніх батьків, створюють сприятливе середовище для прояву поодиноких випадків насильства та їх поступове перетворення у систематичне цькування.

СИТУАТИВНІ ЧИННИКИ НАСИЛЬСТВА

- ▶ Вчиненню насильницьких дій можуть сприяти або перешкоджати так звані ситуативні чинники.
 - Місце і час: найчастіше насильство відбувається під час перерв у коридорах, туалетах, на ігрових майданчиках, у роздягальнях перед уроками фізкультури або після них, а також в інших затишних місцях, де немає дорослих.
 - Присутність спостерігачів: для кривдника, головним мотивом якого є самоствердження і демонстрація влади, вчинення насильницьких дій без свідків втрачає сенс; при свідках акти насильства відбуваються частіше і з більшою травматизацією для потерпілого; присутність дорослих може запобігти або призупинити насильство.

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ НАСИЛЬСТВА

- Характер і поширеність насильства в закладах освіти часто відображають ситуацію з насильством в суспільстві загалом, яка, в свою чергу, залежить від соціально-економічних і політичних умов, культурних норм, традицій і цінностей, законів та їх дотримання. Серед соціальних чинників виникнення насильства в цілому і булінгу зокрема – гендерні стереотипи, соціально-економічна нерівність і вплив засобів масової інформації. Гендерні стереотипи нерідко стають причиною насильства в закладі освіти. Традиційні уявлення про домінування чоловіка і підпорядкування жінки стають причиною гендерного насильства щодо дівчаток.

МОДЕЛЬ ЗДОРОВОЇ ШКОЛИ

РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА

Якщо стало відомо про випадок фізичного або психологічного насильства або спроби його здійснення, про випадок жорстокого поводження, цькування чи дискримінації, наслідки якого не вимагають негайного надання медичної допомоги:

- 1. Негайно припинити насильницькі дії, агресивну поведінку кривдника (кривдників). Заспокоїти дитину, яка зазнала насильства.
- 2. Задokumentувати випадок. Забезпечити розбір випадку насильства (за необхідності – з залученням спеціальної комісії, створеної з числа співробітників закладу освіти), після отримання повної інформації про випадок, розгляду рекомендацій комісії і обговорення випадку з залученими сторонами, заступником, відповідальним за профілактику насильства, вчителями та психологами. Якщо висновок комісії підтвердить, що дії кривдника були системними і випадок має ознаки булінгу, керівник закладу освіти зобов'язаний повідомити органи Національної поліції та службу у справах дітей. Повідомлення про випадок насильства або спроби його вчинення. Негайне втручання з метою припинити насильство. Надання першої допомоги особі, яка зазнала насильства. 3. Вжити дисциплінарних заходів щодо працівників закладу освіти, які допустили насильницькі дії щодо учнів або колег.
- 3. Вжити дисциплінарних заходів щодо працівників закладу освіти, які своєчасно не зреагували на тривожні сигнали (залишили без уваги повідомлення про прояви насильства, ігнорували конфліктні ситуації) або не припинили насильницькі дії, свідками яких вони стали або про які знали.
- 4. Вжити щодо учнів, які вчинили насильство, виховні та дисциплінарні заходи, в числі яких можуть бути бесіда, зауваження, догана, подальше спостереження і надання психологічної допомоги.
- 5. Забезпечити надання всім учасникам конфліктної ситуації необхідної допомоги і підтримки, в тому числі із залученням служби медіації та примирення.

Якщо випадок насильства спричинив за собою наслідки, які потребують негайного надання медичної допомоги:

- 1. Надати невідкладну допомогу силами медичного працівника закладу освіти або інших співробітників, які мають навички надання першої допомоги.
- 2. Поінформувати батьків як потерпілого учня/учениці, так і батьків кривдника про випадок, провести з ними бесіду, обговорити заходи захисту і допомоги потерпілим, застосувати виховні і дисциплінарні заходи щодо кривдника, а також необхідну для зміни його поведінки психологічну допомогу. Керівництво закладу освіти негайно інформує керівництво вищого органу управління освітою, правоохоронні органи, батьків постраждалого учня/учениці, батьків кривдника про важкий випадок фізичного або психологічного насильства, сексуального насильства, носіння і застосування зброї, зберігання і розповсюдження наркотиків, загрози фізичної розправи, вимагання, крадіжки, пограбування.

ДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВІДПОВІДНО ДО СХЕМИ РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ НАСИЛЬСТВА

- 1. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВИПАДОК НАСИЛЬСТВА АБО ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКУ НАСИЛЬСТВА ОСОБА, ЯКА ЗАЗНАЛА НАСИЛЬСТВА:
 - Особисто повідомляє працівникові закладу освіти, якому довіряє, або інформує працівників закладу будь-яким іншим способом.
 - Повідомляє батькам.

БУДЬ-ХТО З УЧНІВ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ СВІДКАМИ АБО ДІЗНАЛИСЯ ПРО ВИПАДОК:

- • Особисто повідомляє працівникові закладу освіти, якому довіряє, черговому вчителю, адміністратору або інформує працівників закладу освіти у будь-який інший спосіб.
ОДИН З БАТЬКІВ
ПОСТРАЖДАЛОГО/РОДИЧ:
- • Звертається (усно, письмово, за допомогою електронних комунікацій) до класного керівника, відповідального заступника директора, директору закладу освіти.

БУДЬ-ХТО З БАТЬКІВ, ЯКІСТАЛИ СВІДКАМИ АБО ДІЗНАЛИСЯ ПРО ВИПАДОК:

- Повідомляє класному керівнику, відповідальному заступнику директора, директору закладу освіти. Про насильство щодо дитини можуть свідчити особливості її поведінки, настрою, зовнішній вигляд, «безпричинні» пропуски занять і зниження успішності. За виявленні схожих ознак будь-який працівник закладу освіти або учень повинен повідомити про них класному керівникові або заступникові директора, відповідальному за протидію насильству. Працівники закладу освіти повинні негайно приступити до розбору випадку і, якщо насильство справді було, надати допомогу.

НЕГАЙНЕ ВТРУЧАННЯ З МЕТОЮ ПРИПИНИТИ НАСИЛЬСТВО БУДЬ-ЯКИЙ ПРАЦІВНИК ЗАКЛАДУ ОСВІТИ, ЯКИЙ СТАВ СВІДКОМ АБО ДІЗНАВСЯ ПРО ВИПАДОК НАСАЛЬСТВА:

- Розбороняє учасників (без застосування фізичної сили, яка може завдати шкоди учасникам конфлікту). За необхідності кличе на допомогу охорону, інших працівників закладу.
- Інформує класного керівника, заступника директора, а за їхньої відсутності – чергового адміністратора.

НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ЗАЗНАЛА НАСИЛЬСТВА БУДЬ-ЯКИЙ ПРАЦІВНИК ЗАКЛАДУ ОСВІТИ, УЧЕНЬ, ХТОСЬ ІЗ БАТЬКІВ, ХТО ОПИНИВСЯ СВІДКОМ АБО ДІЗНАВСЯ ПРО ВИПАДОК:

- ▶ • Надає першу допомогу.
- ▶ • Викликає медичного працівника закладу освіти або супроводжує потерпілого в медичний кабінет.

**У випадку загрози життю і здоров'ю потерпілого
МЕДИЧНИЙ ПРАЦІВНИК, ПРЕДСТАВНИК АДМІНІСТРАЦІЇ
ЗАКЛАДУ ОСВІТИ, А ЗА ЇХНЬОЇ ВІДСУТНОСТІ – БУДЬ-ХТО
З ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАУ ОСВІТИ:**

- ▶ • Викликає швидку медичну допомогу.
- ▶ • Надає першу допомогу.
- ▶ • Повідомляє батькам потерпілого учня.

РОЗБІР І РЕЄСТРАЦІЯ ВИПАДКУ НАСИЛЬСТВА КЛАСНИЙ КЕРІВНИК, А ЗА ЙОГО ВІДСУТНОСТІ – ЧЕРГОВИЙ АДМІНІСТРАТОР:

- • Розмовляє з потерпілим, кривдником, свідками (за необхідності з залученням психолога закладу освіти), документує випадок та інформує про нього заступника директора, відповідального за попередження та протидію насильству або директора закладу.
- • Повідомляє батькам потерпілого і кривдника, зважаючи на ситуацію, характер і наслідки випадку. Якщо насильницькі дії вчинені або їх заохочує керівництво закладу освіти, про це має бути проінформований вищий орган управління освітою, а в разі булінгу та насильства, що спричинило тяжкі наслідки – правоохоронні органи, правозахисні організації. У повідомленні батькам, необхідно враховувати, що це може поставити потерпілого або кривдника в ситуацію загрози застосування насильства щодо нього або нанесення йому іншої шкоди з боку батьків.

ПСИХОЛОГ, СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ:

- Консультують класного керівника, відповідального заступника директора і беруть участь у розборі випадку.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА, ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА НАПРЯМОК ПРОФІЛАКТИКИ ТА РОЗДІЛ З ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ:

- • Розглядає повідомлення про насильство, скарги і заяви учнів, батьків, працівників закладу освіти в зв'язку з насильством.
- • Реєструє інформацію про випадок насильства в журналі (електронній базі даних), повідомляє про нього директору закладу освіти.
- • Бере участь в розборі випадку, розмовляє з учасниками, батьками, працівниками закладу освіти.
- • Організовує роботу комісії з розбору випадку

ДИРЕКТОР, А ЗА ВІДСУТНОСТІ – ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА:

- • Розглядає повідомлення про насильство, скарги і заяви учнів, батьків, працівників закладу освіти в зв'язку з насильством.
- • Забезпечує проведення розбору кожного випадку насильства.
- • Залежно від ситуації, характеру і наслідків випадку:
 - а) проводить бесіду з учасниками насильства, батьками;
 - б) доручає провести розбір випадку класному керівнику, відповідальному заступнику або спеціальній комісії або ради з профілактики та розглядає їх висновки та рекомендації; в) приймає рішення про виховні та дисциплінарні заходи щодо кривдника;
 - г) негайно інформує вищий орган управління освітою, правоохоронні органи про виявлений випадок булінгу, випадок насильства, що спричинило тяжкі наслідки для потерпілого, випадок, пов'язаний з сексуальним насильством.

КОМІСІЯ З РОЗБОРУ ВИПАДКУ НАСИЛЬСТВА:

- ▶ • Члени комісії розмовляють з постраждалим, кривдником, свідками, батьками, працівниками закладу освіти, аналізують стан учасників, ситуацію в цілому та її наслідки, дають рекомендації з надання допомоги учасникам та прийняття виховних, дисциплінарних та профілактичних заходів. Роблять висновок щодо кваліфікації випадку булінгу.

Надання допомоги, виховні та дисциплінарні заходи, завершення випадку **КЛАСНИЙ КЕРІВНИК:**

- Спостерігає за станом учасників насильства, розмовляє з ними, їхніми батьками; за необхідності надання допомоги учасникам залучає психолога, соціального педагога, уповноваженого з прав дитини.
- Здійснює виховні заходи, інформує відповідального заступника директора про результати цих заходів і наданої допомоги.
- Проводить (за необхідності спільно з психологом, соціальним педагогом, уповноваженим з прав дитини) обговорення випадку, роз'яснювальну та профілактичну роботу в класі (групі).

► ПСИХОЛОГ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ:

- Оцінює психологічний стан потерпілого, кривдника, свідків, надає їм психологічну допомогу.
- Консультує класного керівника, інших учителів і працівників закладу освіти з тактики поведінки щодо учасників насильства і проведення роз'яснювальної та профілактичної роботи в класі і в закладі освіти в цілому.
- За потреби самостійно або спільно з класним керівником або відповідальним заступником директора організовує обговорення випадку чи профілактичну бесіду з класом.
- Консультує батьків, за наявності показань рекомендує звернутися по психологічну, медичну і соціальну допомогу до інших установ.
- Здійснює моніторинг психологічного стану учасників, інших учнів класу, за необхідності проводить консультування, організовує тренінги, розмовляє з батьками.

► СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ:

- Координує надання допомоги учням різними фахівцями (психологом, соціальним працівником, медичним працівником, юристом тощо) і службами, взаємодіє з батьками учнів та інформує про надану допомогу класного керівника і відповідального заступника директора.

► **ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА, ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА НАПРЯМОК ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ:**

- Контролює надання допомоги учасникам насильства і прийняття щодо них виховних і дисциплінарних заходів та інформує про це директора закладу освіти.
- Інформує кривдника (і його батьків) про вжиті щодо нього дисциплінарні заходи.
- Реєструє здійснені заходи (допомога, виховні та дисциплінарні) за кожним випадком насильства в журналі (електронній базі даних) і інформує директора закладу освіти.
- Готує подання на працівників закладу освіти, які вчинили насильницькі дії щодо учнів.

► **ДИРЕКТОР:**

- Забезпечує надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги всім учасникам насильства.
- Забезпечує реалізацію виховних і дисциплінарних заходів стосовно учасників насильства.
- Забезпечує проведення моніторингу виявлення, реєстрації та реагування на всі випадки насильства.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- ▶ Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників. БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї». – Київ:2019.
- ▶ https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/18/Posibnyk_POPER_EDZHENNYA_NASYLSTVA.pdf